

Araştırma Makalesi / Research Article

PAUL FEYERABEND'İN ANARŞİST BİLGİ KURAMININ BİLİMKURGU SİNEMASINDAKİ İZDÜŞÜMLERİ: I ORIGINS FİLMİ ÜZERİNE DİSİPLİNLERARASI BİR İNCELEME*

Emre DOĞAN¹

Öz

20. yüzyılın ikinci yarısından beri süregelen postmodern bilim tartışmalarının en radikal isimlerinden biri olan Avusturyalı düşünür Paul Feyerabend, güncel anlamıyla inşa ettiği anarşist bilgi kuramıyla klasik bilim anlayışına sert eleştiriler getirmiştir. 'Her şey uyar' mottosuyla çoğulcu bir bilim ve bilgi anlayışına işaret eden ve batı biliminin başta nesnellik iddiası olmak üzere pek çok iddia ve vaadini yoğun bir şekilde tenkit eden Feyerabend'e göre emperyal bir kimliğe sahip olan batı bilimi, kendisi dışındaki tüm bilgi, yöntem ve dünya görüşünü yok saymaya çalışmakta ve değersizleştirmektedir. Bu çalışmanın amacı, disiplinlerarası bir mantıkla Paul Feyerabend'in temsil ettiği bilim felsefesi düşüncesinin ve fraksiyonunun izlerini Amerikan bilimkurgu sinemasının bağımsız yapımlarından olan Mike Cahill'in yönetmenliğini yaptığı 2014 yılı yapımlı *I Origins (Kök)* filmi üzerinde sürmek ve bilim felsefesi ile bilimkurgu sineması arasındaki çoğunlukla es geçilen ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın yöntemi, ideolojik film eleştirisi yaklaşımı ve içerik analizi olarak belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuç ise filmin organik bir bağ inşa etmediği (veya bunu belirtmediği) Paul Feyerabend'in düşünceleriyle açıklanabilir ve yorumlanabilir olduğudur.

Anahtar Kelimeler: bilim, bilim felsefesi, anarşist bilgi kuramı, bilimkurgu sineması

PROJECTIONS OF PAUL FEYERABEND'S ANARCHIST THEORY OF KNOWLEDGE IN SCIENCE FICTION CINEMA: AN INTERDISCIPLINARY REVIEW OF I ORIGINS MOVIE

Abstract

Austrian philosopher Paul Feyerabend, one of the most radical names of postmodern science debates since the second half of the 20th century, brought harsh criticism to the classical understanding of science with the anarchist theory of knowledge that he built in its current sense. According to Feyerabend, who pointed to a pluralistic understanding of science and knowledge with his motto 'anything goes' and criticized many claims and promises of Western science, especially the claim of objectivity, Western science, which has an imperial identity tries to ignore and devalue all knowledge, method and world view except itself. The aim of this study is to follow the traces of the philosophy of science and the faction represented by Paul Feyerabend on the *I Origins* (Mike Cahill, 2014), one of the independent productions of American science fiction, with an interdisciplinary logic and to reveal the often overlooked relationship between the philosophy of science and sci-fi cinema. The method of the study was determined as ideological film criticism approach and content analysis. The result obtained in the study is that the film does not constitute an organic bond (or does not indicate it) can be explained and interpreted with the thoughts of Paul Feyerabend.

Keywords: science, philosophy of science, anarchist theory of knowledge, sci-fi cinema.

* Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Film Tasarımı Anasanat Dalı'nda Doç. Dr. Sabire Soytek danışmanlığında yürütülen "Postmodern Dönemde Bilimsel Bilginin Başkalaşımı ve Amerikan Bilim Kurgu Sineması" isimli doktora tezi çalışmasının kapsamında üretilmiştir.

¹ Doktor, e.dogan91@yahoo.com.tr, ORCID 0000-0003-3965-2340.

Başvuru Tarihi (Received): 26.11.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 28.04.2021

Giriş

Postmodern dönemin çok kutuplu sorgulama ortamının en yoğun ve en kavramsal tartışmalarından birisi olan bilim felsefesi tartışmaları, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Kuantum ve Genel Görelilik gibi paradigma kayması yaşatan kuramların ve yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Özellikle insanlık tarihinin en büyük felaketlerinden birisi olarak kabul edilen İkinci Dünya Savaşı sonrası akla ve bilimsel bilgiye duyulan güvenin derinden sarsılması, bilimin ve bilim insanının kutsiyetini ve bir anlamda aşkınlığını kaybetmesi modernitenin temelleri olarak kabul edilen bu kavramların derin bir sorgulanma sürecine girmesine sebep olmuştur. "Postmodernizm, genel olarak modernizmin, modernizmin temel kavramlarından biri olan rasyonallığın ve bilimsel temsil felsefesinin (epistemolojinin) yadsınması olarak düşünülebilmektedir" (Şaylan, 2006, s. 28).

Bu tartışma ortamının ilk kıvılcımını, Viyana Çevresi'nin 'mantıksal pozitivizm'ine ve 'doğrulamacılık' düşüncesine karşı çıkan Karl Popper atmıştır. 'Doğrulamacılık' fikrine karşı 'yanlışlanabilirlik ilkesi'ni ortaya koyan ve bilim-sözde bilim ayrımının bu ilke üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia eden Popper'e (1935/2019) göre sağlıklı bir bilimsel süreç ve sonuç için yapılması gereken şey, kuramları yanlışlamaya çalışmaktır zira yapısı yanlışlama sınamalarına açık kuramların bilimselliğinden bahsedilebilirken kendini yanlışlamaya kapalı tutan kuramlar 'sözde bilim'dir: "(...) Bilimi ve bilimsel yöntemi, bilim öncesinden ve bilim öncesi yaklaşımdan ayıran yeniliğin, çözüm denemelerine karşı bilinçli bir eleştirel yaklaşım olduğudur. Yani ortadan kaldırmaya aktif katılım, aktif ortadan kaldırma denemeleri, eleştirme, yani yanlışlama denemeleridir" (1994/2006, s. 24-25). Bunun yanında Popper, tümel teorilerin tekil önermelerden çıkarılamayacağını ileri sürerek tümevarım yönteminin de bilimsel araştırma sürecinden çıkarılması gerektiğini savunmuştur (2005, s. 96).

Bilimi 'sözde bilim'den ayırabilmek için ortaya koyduğu yanlışlanabilirlik ilkesini bilimsel etik ve güvenilirlik için bir tavır olarak da sunan Popper, ayıklanan yanlışlardan elde kalan birikimin insanlığın büyük kazancı ve umudu olduğunu ifade etmiştir. Popper'e göre yanlış/hata yapmak, yanlışların/hataların ayıklanabilmesi sürecini başlatıyorsa önemli bir adımdır ve gelişimin doğasında bulunmaktadır: "Fakat doğabilimlerle çevremizi bozmadık mı? Hayır! Büyük hatalar yaptık – bütün canlılar hata yapar. Davranışlarımızda istenmeyen bütün sonuçları önceden kestirebilmek zaten olanaksızdır. İşte bizim bütün umudumuz doğabilimlerde: Yöntemi, yanlışları düzeltmektir" (1984/2016, s. 8). Kısaca Popper, zaten itibarını kaybetmiş durumda bulunan tümevarımcılığı ve Viyana Çevresi'nin ileri sürdüğü doğrulamacılığı devre dışı bırakarak bilime karşı sarsılan güvenin tazelenebileceği, yanlışlanabilirliği önkoşul olarak kabul eden tümdengelsel bir yöntem ileri sürmüş ve eleştirel akılcılığa işaret ederek bilimin ve bilimsel bilginin tarafında olduğunu belli etmiştir.

Popper'in bilim felsefesine yön veren bu görüşlerine karşılık *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (1962/2008) isimli eserinde paradigma kavramını ortaya atan Thomas Kuhn ise bilime ve bilimsel bilgiye tarihsel bir yaklaşım getirmiştir. Bilimin kümülatif bir ilerlemeyle hareket etmediğini, bilimsel devrimlerin yarattığı kırılmaların ortaya çıkardığı paradigmalara hareket ettiğini iddia eden Kuhn, bir paradigmadan diğer bir paradigmaya geçişin (paradigma kayması) rasyonel bir dönüşüm olmadığını iddia ederek bilim-rasyonalite ilişkisinde, postmodern bilimi tanımlayan önemli bir bozunma yaratmıştır. Ömer Demir (1992), Kuhn'un bahsi geçen 'bozunmasını' şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Kuhn'a göre bir paradigmanın terkediliş nedeni, paradigmanın belirlediği çerçevede çözülemeyen sorunların yeni arayışlara sürükleyecek kadar fazlaşmasıdır. Paradigma değişikliğinde bir algı dönüşümü söz konusudur. Yeni paradigma, insanlara dünyayı daha iyi açıklıyor gözükür. Fakat bunun rasyonel bir dayanağı yoktur. Çünkü, rasyonalitenin kendisi paradigmanın bir ürünüdür. Yani

paradigmalar arasındaki rekabet yahut yarış birisinin doğruluğunu ispat yoluyla çözüme kavuşturulamaz. Çünkü, sorun kavrayışın, algılama biçiminin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla paradigma değişince gerçeğe daha bir yaklaştığımızı düşünmekten feragat etmemiz gerektiğini ögütler Kuhn” (s. 57).

Thomas Kuhn'un sistematize ettiği paradigma kavramının doğrudan ve dolaylı sonuçlarından en önemlilerinden biri de görecelikçi (relativist) anlayışa yaptığı katkıdır. Rakip paradigmaların ortak bir ölçütü olmadığı, dolayısıyla karşılaştırılamayacağı ve birbirleriyle etkileşime geçemeyeceği iddiası (eş ölçülemezlik) Kuhn'un düşünce sisteminin görecelikçi anlayışla kurduğu en önemli bağdır. Birbirleriyle kıyaslanamayan ve iletişime geçemeyen kuramların arasında nesnellik ve/veya bilimsellik seçimi yapmanın olanaksız olduğunu savunan Kuhn (1962/2008); bu çıkışıyla postmodern bilimin nesnellik, evrensellik ve geçerlilik konusundaki eleştirel tavrının inşasına önemli bir katkı yapmıştır: “Kuhn'un paradigmaların birbirinin diline çevrilemezlik fikri, hakikatin kuramdan bağımsız olmadığı düşüncesi ve bilim adamlarının değişik kuramlar arasında tercih yaparken nesnel ölçütlerden ziyade bilim topluluğunun sosyolojik hatta psikolojik tercihlerine başvurduklarına dair görüşü, Kuhn'un bilim felsefesine izafi karakter kazandıran temel etkenlerdir” (Yalçın, 2001, s. 7). Kısacası bilime tarihsel bir boyut kazandırmaya çalışan Kuhn; bilimin nesnellik, evrensellik ve rasyonellik gibi iddialarını sorgulamış, ortaya attığı paradigma kavramıyla bilime ve bilim tarihine özgün ve eleştirel bir bakış açısı sunmuştur.

Popper ve Kuhn'un ifade edilen düşüncelerinin önemli ölçüde şekillendirdiği 20. yüzyıl bilim felsefesi tartışmaları; Imre Lakatos'un (1978/2014) Popper-Kuhn sentezi denemeleri ve 'bilimsel araştırma programı' fikri, Paul R. Gross ve Norman Levitt'in akademik solu ve postmodern bilimi eleştirdiği bilim savaşlarının² en önemli eserlerinden *Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels With Science*'tan (1998) etkilenen Alan Sokal'ın (2008/2011) yazdığı parodi makalenin ardından açıkladığı anti-postmodernist görüşleri ve Richard Dawkins (2006/2009), Dan Dennett (1996/2013) ve Sam Harris (2004/2014) gibi bilim insanı/düşünürlerin oluşturduğu 'New Atheism' grubunun klasik bilimi ve yöntemi savunan görüşleri etrafında çeşitlenmiş ve devam etmiştir.

Bu dönemde postmodern çoğulculuğun ve göreceliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan bilim felsefesi fraksiyonları ve yorumları; bilimin nesnel, akılcı ve aşkın bir değer olduğu düşüncesini temelden sarsmıştır. Ortaya çıkan sonuç, bilimin yoruma açık, yöntemsel olarak sorunlar barındıran, istikrarsız ve müphem olduğu fikrini doğurmuştur ki bu fikir postmodern bilimin temel kimliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kimlik, genel anlamıyla postmodernitenin ve postmodern düşünme biçiminin temellerinden biridir.

“Postmodernlik klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır. Postmodernlik, Aydınlanma'nın bu normlarına karşı dünyanın olumsal, temelsiz, çeşitli, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu bildirir; bu dakikat, tarih ve normların nesnelliği, doğanın verili oluşu ve kimliklerin tutarlılığı hakkında belli ölçüde bir kuşkuculuğu besler” (Eagleton, 1996/2011, s. 9).

² 'Bilim Savaşları', 1990'lı yıllarda çoğunlukla A.B.D.'de bilimsel gerçekçiler ile postmodernist düşünürler arasındaki bilim, bilimsel bilgi ve yöntem konulu entelektüel tartışmaya verilen isimdir. Paul R. Gross ve Norman Levitt'in yazdığı *Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels With Science*'ten etkilenen Alan Sokal'ın yazdığı parodi makalenin *Social Text* isimli akademik dergide yayınlanması ve sonrasında yaşananlarla alevlenen tartışmalar, klasik bilim görüşü ile postmodern bilim görüşü arasındaki bilimin değeri, yöntemi, nesnellik ve evrensellik iddiası ve başta kapitalizm, askeriye ve devlet olmak üzere kurduğu ilişkiler üzerinden devam etmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Anlı, Ömer Faik (2016), *Bilim Savaşları: Modern Bilim İmgesinin Dönüşümü*, İstanbul: Phoenix Yayınevi.

Kabaca aktarılan bu tartışma ortamının ve sonuçlarının en radikal parçalarından biri olan Paul Feyerabend ise bu çalışmanın temel öznesidir. Ortaya koyduğu 'anarşist bilgi kuramı' ile bilim felsefesindeki en ayrık, en eleştirel ve en destrüktif fraksiyonu inşa eden Feyerabend, 'batı bilimini' nesnellik, evrensellik ve rasyonellik bağlamlarında yoğun bir şekilde eleştirmiş ve batı biliminin ve kurallarının sınırlayıcı olduğunu ileri sürerek çoğulcu bir bilim anlayışına işaret etmiştir. Tüm bunların yanında batı bilimini insanlık için tehlikeli addeden Feyerabend, akıl ve despotizm arasında bir aracı olarak gördüğü batı bilimini kuramsal bir anarşizmle yıpratmaya çalışmıştır.

“Feyerabend, çağdaş bilimin hasta olduğunu düşünür ve bu öngörüsünü de, bilimin çağdaş dünyada oynadığı tahakküm edici, hatta insanları ve toplumları köleleştirici rolle doğrulamaya çalışır. Ona göre bilim, insanlığın mutluluğu içindir ve bilimin değeri, onun insanın özgürleşimine yaptığı katkıyla ölçülmek durumundadır. Çağdaş bilim, insanın özgürleşmesine ve mutluluğuna katkı yapmak bir yana, başka kültürel gelenekleri ortadan kaldıran monolitik yapıyla, insanı kendisine köleleştirmektedir” (Saygılı, 2011, s. 54).

Bu çalışmada, arkaplanı aktarılan 20. yüzyıl bilim felsefesi tartışmalarının en önemli isimlerinden Paul Feyerabend ve güncel anlamda kurucu olarak kabul edildiği anarşist bilgi kuramı, Mike Cahill'in 2014 yılı yapımlı filmi *I Origins* (Kök, Mike Cahill, 2014)'in değerlendirilmesinde kullanılacaktır. Viyana Çevresi'nin çalışmalarıyla başlayan Popper, Kuhn ve Lakatos gibi düşünürlerin gerek politik, gerekse teknik katkıda bulunduğu bilim felsefesi tartışmalarının ve ortaya çıkan birikimin en radikal ve en güncel isimlerinden biri olan Paul Feyerabend'in bilim, bilimsel bilgi ve yöntem gibi meselelerde ortaya koyduğu düşünsel harita, bilim temalı bir bilimkurgu filmi olan *I Origins*'in bu meselelere yönelttiği bakış açısını ve temel eleştirisini çözümlenme ve anlama konusunda bir rehber olarak kullanılacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak - üstteki paragrafta da kısaca bahsedilen- Paul Feyerabend'in düşünsel dünyası ve anarşist bilgi kuramı aktarılacaktır. Daha sonrasında sinemada bilimkurgu türü ile bilim felsefesi arasındaki potansiyel ilişki değerlendirilecek, filmin çözümlenebilmesi için kuramsal altyapı hazırlanacaktır. Filmin kısa bir sinopsisinin aktarılmasının akabinde film değerlendirilmesi işlemine geçilecektir. Tüm bu kuramsal tercihlerden ötürü çalışmanın yöntemi ideolojik film eleştirisi yaklaşımı olarak belirlenmiştir. İdeolojik film eleştirisi yaklaşımı ise içerik ve karakter analizi yapılarak çeşitlendirilmiş ve gerçekleştirilmiştir.

1. Paul Feyerabend ve Anarşist Bilgi Kuramı

Bu çalışmanın kuramsal altyapısının en önemli öznesi olan Avusturyalı düşünür Paul Feyerabend (1924-1994), 20. yüzyıl bilim felsefesi tartışmalarının en radikal isimlerinden biridir. Bilimin ve bilimsel bilginin yoğun bir şekilde sorgulandığı ve Siegfried Kracauer'in (1977/2011, s. 187) ifadesiyle “bilimin kriz yaşadığı” postmodern dönemde, bilimsel bilginin hiyerarşik konumunu diğer bilgi türlerinin seviyesine indirgemeyi amaçlayan kuramsal çalışmalarıyla (kuramsal anarşizm) tanınmıştır.

Paul Feyerabend'in ilk kez 1975 yılında yayınlanan eseri *Yönteme Karşı*³ ile oluşturmaya başladığı ve daha sonrasında -ülkemizde de yayınlanan- *Özgür Bir Toplumda Bilim* (1978)⁴, *Akla Veda*

³ Paul Feyerabend'in *Against Method (Yönteme Karşı)* isimli eseri Türkçe'ye ilk kez 1987 yılında Ahmet İnam tarafından *Yönteme Hayır* ismiyle çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

⁴ Paul Feyerabend'in *Science in a Free Society (Özgür Bir Toplumda Bilim)* isimli eseri Türkçe'ye ilk kez 1991 yılında Ahmet Kardam tarafından çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

(1987)⁵ ve *Bilimin Tiranlığı* (2011)⁶ ile şekillendirdiği anarşist bilgi kuramı, klasik bilim ve bilimsel yöntem üzerine çok yönlü bir eleştiri bütünü içermektedir. Bu bütün; bilimin ve bilimsel yöntemin nesnellığı ve işlerliği, bilim-emperyalizm ilişkisi ve Batı dünyasının Doğu'ya bilim, bilimsel bilgi ve yöntem üzerinden kurduğu/kurmaya çalıştığı hegemonya gibi çeşitli konuları içermektedir.

Paul Feyerabend'le ilgili değerlendirilmesi gereken ilk konu, bilime ve bilimsel yönetime karşı takındığı destrüktif tavidir. Başta evrensel nesnellik ve evrensel/sabit yöntem arayışına ve anlayışına karşı çıkan Feyerabend, klasik bilimin bu alandaki temel kabullerine büyük eleştiriler yöneltmiş ve bu kabullerin altındaki politik amaçları su yüzüne çıkarmayı amaçlamıştır.

“Feyerabend bilimin bize mutlak hakikati göstereceği inancını oldukça tehlikeli bularak, insanın mutlak hakikat arayışının ne denli soylu olursa olsun pek çok kez aklın despotizmiyle ya da daha kötü bir akıbetle sonuçlandığını savunur. Bu tehlikeden kaçınmanın tek yolu, ona göre, bilime kuşkuyla yaklaşmak ve bilim dışındaki başka söylem biçimlerine de hoşgörüyü yaklaşımdır. Bu aynı zamanda Feyerabend'e göre çoğulculuğun da gereğidir” (Özkan, 2020, s. 202).

Feyerabend'e göre kesin kuralları olduğu ve nesnel bilgi ürettiği düşünülen bilim, -Batı'nın bu konudaki ısrarına karşın- türlü değişkenler ve istisnalar içeren bir yapıdadır. İnsanın dahil olduğu her alanda olduğu gibi bilimde de kalıcı kurallar bulunmamaktadır ve sınırlar sürekli ihlal edilmektedir. Hatta bu sınır ihlalleri çoğu zaman önemli bilimsel gelişmelere vesile olmaktadır:

“Bilim işini yürütmek için katı, değişmez ve mutlak olarak bağlayıcı ilkeler barındıran bir yöntem gerektiği düşüncesi tarihsel bulgularla yüzleştirildiğinde önemli güçlüklerle karşılaşır. Bu yüzleştirme sonunda, ne kadar makul görünürse görünsün, bilgikuramsal temeli ne kadar sağlam olursa olsun şu ya da bu zaman ihlal edilmemiş tek bir kural bile olmadığını görürüz. Bu ihlallerin tesadüfi olaylar olmadığı, yetersiz bilgiden veya engellenebilir birtakım dikkatsizliklerden kaynaklanmadığı açığa çıkar” (1975/1999, s. 38).

Feyerabend'in bu alanda en büyük eleştirisi bilimsel yöntem arayışına ve iddiasıdır. Ona göre sabit ve değişmez bir yöntem arayışı hayalcilikten ibarettir. Bilim, yaratılan imajın aksine değişkendir ve kesin sonuçlar vermekten uzaktır. Kısacası Feyerabend'e göre bilim; bir şablon değil, her defasında farklı deneyimler sunan bir süreç ve bir etkinliktir: “(...) bilimsel metod diye bir metod yoktur, araştırmanın her parçası üzerinde hakimiyetini sürdürmüş ve bu araştırmanın bilimsel bir araştırma, dolayısıyla güvenilebilir bir araştırma olmasını sağlamış tek bir prosedür veya bir kurallar bütünü mevcut değildir” (1978/1991, s. 149).

Feyerabend'in klasik bilimin yöntem konusundaki tutumuna dair bu çıkışın kaynağında, 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki bilimsel gelişmelerden sonra Thomas Kuhn'la birlikte bilim felsefesi tartışmalarının odak noktası haline gelen görecelikçi anlayış bulunmaktadır. Kuramların, yöntemin ve sonuçların tartışma konusu olduğu ve nesnellik iddiasının ciddi anlamda zarar gördüğü postmodern bilim tartışmalarına Feyerabend'in katkısı, kendisiyle özdeşleşmiş bir motto olan 'ne olsa uyar' ve bu mottunun filozofik izdüşümüdür. Feyerabend bu mottoyu postmodern dönemde bilim felsefesi tartışmalarını tarif etmek için kullanmış olsa da zamanla bu motto Feyerabend'in felsefi disiplininin bir sloganı haline gelmiştir:

⁵ Paul Feyerabend'in *Farewell to Reason (Akla Veda)* isimli eseri Türkçe'ye ilk kez 1995 yılında Ertuğrul Başer tarafından çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

⁶ 1994 yılında hayatını kaybeden Paul Feyerabend'in kaleme aldığı son kitap olan *The Tyranny of Science (Bilimin Tiranlığı)*, yazarın vefatından yıllar sonra basılmıştır. Bu eser, Türkçe'ye ilk kez 2013 yılında Barış Yıldırım tarafından çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

“(…) Sabit bir yöntem veya sabit bir aklilik kuramı düşüncesi ziyadesiyle bön bir insan ve toplumsal çevre anlayışı üzerine kuruludur. Tarihin sağladığı zengin malzemeye bakan ve onu aşağılık içgüdülerini tatmin etmek ve şiddetli entelektüel güvenlik nöbetlerini açıklık, kesinlik, ‘nesnellik’, ‘gerçek’ gibi terimler altında dindirmek için fakirleştirmeye yeminli olmayan herkes sonunda görecektir ki, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır: ne olsa uyar” (1975/1999, s. 43).

Feyerabend, sabit ve değişmez bir bilim ve bilimsel yöntem arayışının altında emperyalist anlayışın izleri bulunduğu öne sürmüştür. Ona göre Batı'nın, ‘Batı olmayana’ kurmaya çalıştığı hegemonyada aracı bilim, bilimsel bilgi ve yöntemdir:

“Batı uygarlığı, Birinci Dünya'nın altında yatan uygarlık, maddeci ve oldukça saldırgandır. Bu uygarlık doğal olarak, maddeyi anlayan ve silah araştırmalarında mükemmel sonuç veren bir bilimi tercih etti. Yine doğal olarak bu bilimin ilkelerini diğer alanlara yaymaya çalışır, örneğin insanların ve diğer canlı varlıkların maddi sistemler olduğunu ilan eder. Bu ilan da başarılı oldu” (1975/1999, s. 10).

Feyerabend, Batı'nın tektipleştirici standart arayışının Batı'lı olmayana ait bilgiyi itibarsızlaştırdığını ve değersizleştirdiğini ifade etmektedir. Ona göre Batı'nın tektipleştirici yaklaşımı Batı'ya ait olmayan son derece yaratıcı ve faydalı bilgi ve fikirlerin gözardı edilmesine neden olmaktadır:

“‘Yerli’ toplumların kıtlık ve iklim sorunlarıyla, doğal afetlerle baş etme usulleri ve çeşitli bilgi biçimleri vardır; bunlar (Batı'nın bakış açısına vurulduğunda) nesnellikten yoksundur, niceliklerden çok niteliklere önem verir, ama yine de sömürgecilerin bilimlerinin ve sonraki kalkınma havarilerinin aynı konularda söyleyeceklerinden kat kat üstündür. Bu bilgi çürütülmek şöyle dursun, incelenmedi bile” (1975/1999, s. 8).

Görülebileceği gibi Feyerabend'in anarşist yaklaşımı modernitenin kurucu öğelerinden klasik bilimi ve bu bilimi mobilize eden ‘akıl’ı hedef tahtasına koymaktadır. Feyerabend için bilim bir ilerleme aracı veya bir kurtuluş reçetesi değildir ve bu şekilde görülmemelidir:

“Ne bilimin ve ne de bir başka ideolojinin tabiatında toplumlara ebediyen özgürlükler getirme gibi bir haslet mevcut değildir. İdeolojiler yozlaşmakta, dogmatik dinler haline dönüşebilmektedirler. Marksizm, bu söylediklerim için pek güzel bir örnek oluşturur. Başarıya ulaştıkları andan itibaren yozlaşmaya başlarlar. Muhafızları ile çatışmaya başladıkları anda dogma halini alırlar. Elde ettikleri zaferler başaşağı hızla yuvarlanıp gider. Bilimin ondokuzuncu ve yirminci asırda ve de özellikle İkinci Dünya Savaşı 'ndan sonra kaydettiği gelişme güzel bir örnektir. Bir zamanlar despot dinlerin saldırdığı dehşetten, korkulardan, önyargılardan insanları koruyup özgürlüklerine kavuşmalarını sağlayan girişimler, gün gelmiş insanları kendi çıkarlarının kölesi haline dönüştürmüştür. Özgürlük edebiyatı palavralarına ve bilimin bazı propagandistlerinin şatafatlı tolerans gösterilerine aldanmayalım” (1978/1991, s. 111-112).

Paul Feyerabend'in bilime yönelttiği bu kuramsal anarşizm, postmodern dönemde işlevsel ve ahlaki olarak tartışılan bilime yöneltilen en sert eleştirilerden biridir. Pek çok kuramsal analizde Feyerabend, bilimin en büyük karşıtı olarak görülmekte ve yaptığı klasik bilim anlayışı eleştirisiyle bu alana katkı yapan en önemli düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir.

2. Bilimkurgu Sineması ve Bilim Felsefesi

Çalışmanın bu bölümüne kadar -başta Karl Feyerabend'in düşünceleri olmak üzere- fragmanlar halinde aktarılan bilim felsefesine ait tüm bu görüş ve çalışmaların sinemayla organik bir bağı bulunmamaktadır. Buna rağmen içinde bulunulan postmodern sürecin en önemli avantajlarından biri olan disiplinlerarası kavrayış biçimi; farklı bilimlerin, disiplinlerin ve alanların birbirlerini tamamlayabilmesi ve aydınlatılabilmesi açısından oldukça yaratıcı düşünme biçimleri sunmaktadır. Bu çalışma da disiplinlerarası bir mantıkla hareket ederek bilim felsefesi ile bilimkurgu sineması arasındaki ilişkiyi teşhir etme ve yeni ilişkilendirme biçimlerini ortaya koyma niyetindedir.

Sinemanın edebiyattan devraldığı en eski türlerden biri olan bilimkurgu türüne dair yapılan çalışmalara bakıldığında, geçmişten günümüze bilim, bilimsel bilgi ve bilim felsefesi ile ilişkisinin es geçildiği görülmektedir. 'Sense of wonder' yani merak/hayret duygusunu harekete geçirmeye amaçlayan bilimkurgu türü, 1960'lı yılların sonuna kadar çoğunlukla fantastik ve korku gibi türlerin arkaplanını doldurmakla görevlendirilmiş ve yeterince ciddiye alınmamıştır. "Hollywood'da bilimkurgu uzun yıllar B-tipi düşük bütçeli filmler olarak yer bulduktan sonra günümüzde dev bütçeli yapımlar haline gelmiştir" (Şen, 2020, s. 141).

Buna ek olarak bilimkurgu türü ve sineması ile ilgili yapılan akademik veya filozofik çalışmalarda da bu anlayışın sürdürüldüğü görülmektedir. Örneğin Susan Sontag; bilimkurgunun bilimle değil sanatın en eski konularından birisi olan felakete ilgili olduğunu belirtmiştir" (1966, s. 149). Bir diğer çalışmada Vivian Sobchack bilimkurgu ve fantastik türleri arasındaki yapısal ayrımın muğlak olduğu sonucuna vararak bilimkurgunun bilim ve bilimsel bilgiyle potansiyel ilişkisine değinmemiştir: "Bunlar ayrı türler olarak algılanırlar; ortak yanlarıysa her birinin imgesel olarak alternatif -'fantastik'- dünyalar inşa ederek rasyonel mantığa ve o dönemin bilinen ampirik yasalarına aykırı olan olanaksız deneyimlerin öykülerini anlatmalarıdır" (1996/2003, s. 362).

Bilimkurgunun neliğine dair yapılan bu yorumlar, Stanley Kubrick'in 1968 yılında gösterime giren devrimci filmi *2001: A Space Odyssey* (*2001: Bir Uzay Destanı*) ile kısıtlı bir bilimkurgu okumasıyla ilişkilendirilebilecek hale gelmiştir. Avrupa sinemasında 1960'lı yıllarla birlikte kendini göstermeye başlayan bilimkurgunun⁷ dönüşümü ve ciddi bir tür olarak değerlendirilmesi eğilimi, *2001: A Space Odyssey*'le doruk noktasına ulaşmıştır. Bilimsel bilgi temelinde yükselen saf bir bilimkurgu filmi olan *2001: A Space Odyssey*; insanlığın geleceğine dair ortaya koyduğu filozofik spekülasyonlarla dolu katmanlı alt-metni ve bu alt-metni her açıdan destekleyen kendine özgü biçimi ile bilimkurgu türünün bir anlamda kaderini değiştirmiştir. "Bu tür Stanley Kubrick'in olağanüstü filmi *2001: A Space Odyssey*'yle 1968'de yeniden doğdu. Bu filmin, 1970'lerin ve 80'lerin en güçlü türünü ortaya çıkardığı için geçtiğimiz kırk yılın en etkili filmi olduğu söylenebilir" (Monaco, 1977/2002, s. 291).

Bu filmin sonrasında 1970'li yıllarda Steven Spielberg, George Lucas ve Ridley Scott gibi türü ciddiye alan genç yönetmenlerin önderliğinde bilimkurgu sineması, tecimsel anlamda en çok yatırım yapılan ve en yüksek gişe hasılatları toplayan tür olmuştur. İlk filmlerinden sonra franchise edilen *Star Wars*'dan (*Yıldız Savaşları*, George Lucas, 1975) *Star Trek: The Motion Picture*'a (*Uzay Yolu*, Robert Wise, 1979), *Blade Runner*'dan (*Bıçak Sırtı*, Ridley Scott, 1982) *Jurassic Park*'a (*Jurassic Park*, Steven Spielberg, 1992) bilimkurgu 1970'lerin sonundan bu yana güçlü bir biçimde üstünlük kurmuştur (Monaco, 1977/2002, s. 291-2). Bunun yanında türün insan, insan-doğa ilişkisi, teknoloji, gelecek ve bilim gibi kavram ve konularda filozofik ve katmanlı alt-metin kurulumu ve ideoloji aktarımı için elverişli yapısı dikkat çekmekte ve çeşitli amaçlar için

⁷ *Chelovek-Amfibiya* (*Su Adam*, Vladimir Chebotaryov, Gennadiy Kazanskiy, 1962), *Alphaville, une étrange aventure de Lemmy Caution* (*Alphaville*, Jean-Luc Godard, 1965) ve *Fahrenheit 451* (*Değişen Dünyanın İnsanları*, François Truffaut, 1966) gibi filmler *2001: A Space Odyssey*'in yarattığı kırılmadan önce Avrupa'da üretilen önemli bilimkurgu filmleridir.

kullanılmaktadır. “Bilimkurgu türü, diğer türlerden çok daha büyük ölçüde görüşlerin, düşüncelerin, ideolojilerin yer aldığı bir alan olarak görülmektedir” (Onur, 2012, s. 67).

Bilimkurgu türünün ve bilimkurgu filmlerine ait sanatsal ve tecimsel potansiyelin farkına varılması, türün ve bu türe ait filmlerin içeriksel yapısının ve alt-metin kurulumunun, 1960'ların sonuna kadar yapıldığı şekliyle popüler kültür, fantastik türü ve genel olarak güncel ideolojik eğilim ve amaçlarla (propaganda vb.) inşa edilmesi alışkanlığına alternatifler doğurmuştur. Türün 1960'ların sonunda yaptığı büyük sıçrama sonrasında anlam yelpazesi genişlemiş ve içeriksel anlamda farklı disiplinlerle ilişki kurabilecek bir yapıya sahip olduğu düşüncesi güçlenmiştir. Bu durum postmoderniteyle birlikte önem kazanan disiplinlerarasılık, metinlerarasılık ve eklektikizm gibi kavramlarla da ilgilidir çünkü çağımızın düşünsel gereklilikleri haline gelen bu kavramlar, sanatın her dalını etkilediği gibi sinemayı da çepeçevre sarmıştır. Rıdvan Şentürk (2013); postmodernitenin sınır ve sınırlandırma konusundaki şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Postmodern estetikte mevzu edilen aşma sözcüğü, sadece sınırların kaldırılması değil, aynı zamanda kural karşıtlığı anlamına da gelmektedir: Farklılıkları saydamlaştıran postmodern tavır, hem yüksek ve halk kültürü, gerçeklik ve hayal, gösterge ve gösteren, edebiyat ve teori arasındaki sınırları, hem de temsilin, öznenin monolojik söyleminin sınırlı ve sınırlayan çerçevelerini aşmakta, yani akılcılığın, bir başka deyişle, tali sürecin biçimsel ilkelerine karşı çıkmakta, arzuyu ve zevkli, metnin/perdenin yüzeyinde göstermektedir” (s. 107).

Türün yaptığı bu sıçramada türsel melezlenmenin de önemi büyüktür. Postmodernizmin bilhassa 1980'lerden sonra sinemada kendisini göstermesiyle birlikte türsel melezlenmenin başlamasının bir sonucu olarak bilimkurgu unsurları çok çeşitli türlerle etkileşime girmiş ve temel yapısından oldukça ayrıksı bir şekilde temsil olanağı bulmuştur ki bu durum bilimkurgu türünün sinemada görünürlüğünün artmasında olumlu gelişmelere kapı açmıştır. “Artık çağdaş sinemada ‘saf’ türler yerini ‘melez’ türlere, filmlerdeki metinsel yapılar da yerini metinlerarasılığa bırakmaya başlamıştır” (Çelikcan, 2011, s. 762). Türsel melezlenmeye son on yıldan örnek olarak; bilimkurgu ve western türlerini bir araya getiren *Cowboys & Aliens* (*Kovboylar ve Uzaylılar*, Jon Favreau, 2011) ve bilimkurgu ile romantik türlerinin bir karışımı olarak izleyici karşısına çıkan *I Origins* (*Kök*, Mike Cahill, 2014) gösterilebilir. Bu anlamda türsel melezlenme, bilimsel bilginin karışık ve olay öyküsüne uygun olmayan yapısını incelterek bilimkurgu türünü -bilimsel bilgi konusunda asgari bilgiye sahip olan bir sinema izleyicisi için bile- izlenilebilir kılmaktadır.

Tüm bu ilişkiler ağının varlığı, izleyici ve araştırmacıya bilimkurgu filmlerini bilim, bilimsel bilgi ve genel olarak bilim felsefesi ile ilişkilendirerek çözümlene imkanı da doğurmuştur/doğurmalıdır. Türün bilim ve teknolojiyle organik bağı düşünüldüğünde bu çözümlene imkanının son derece sağduyulu bir yaklaşım olduğu ortadadır. Bu çözümlene imkanının ortaya çıkışının bilim felsefesi tarafından karşılığında ise 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte bilim felsefesi tartışmalarının genişleyerek büyümesi ve pek çok alanı kapsar hale gelmesi yani bilim felsefesi başlıklı tartışmaların bilim, bilimsel bilgi ve bilimsel yöntem bağlamının dışına çıkması durumu bulunmaktadır. Bilim-devlet, bilim-kapitalizm, bilim-teknoloji ve teknoloji-kapitalizm ilişkileri gibi çeşitli disiplinleri kapsayan ilişkiler bütünü, 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte bilim felsefesi başlıkla tartışmaların bir parçası haline gelmiş ve bilim felsefesini başta sosyoloji olmak üzere birçok beşeri bilimler dallarıyla ilişkili hale getirmiştir.

Bilim felsefesi ile bilimkurgu arasında kurulan bu ilişkide dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bilimin, bilimsel bilginin ve genel anlamda bilim felsefesi fraksiyonlarının sinemada yer alış ve temsil edilmiş biçimidir. Bilim ve bilimsel bilgi; kendisini ortaya çıkaran yöntemi, açıklanış ve aktarılış şekli, gündelik dilden yer yer ciddi bir biçimde ayrılan dili ve terminolojisi ile oldukça karışık bir yapıdır. Bilimsel yöntemin çalışma mantığına, bilimsel terminolojiye ve bilim tarihine hakim olmayan bir bireyin bilimsel kuramları kavrayabilmesi hayli güçtür. Sinemada bilimkurgu

türü ile temsil edilen bilimsel bilginin tüm bu karışık yapıyla popüler sinemanın en çok para harcanan ve en karlı türünde kendini göstermesi tecimsel olarak oldukça risklidir. Bu yüzden bilimsel bilgi sinemada oldukça indirgenmiş bir yapıyla temsil edilmekte ve tecimsel risk minimize edilmeye çalışılmaktadır.

Bilim felsefesi ve bilimkurgu arasında kurulmaya çalışılan bu ilişkiyi örneklendirmek gerekirse; giriş bölümünde ismi ve fikirleri zikredilen düşünürlerin temsil ettikleri bilim felsefesi fraksiyonlarının ve yönelimlerinin bilimkurgu sinemasındaki karşılıklarından bahsedilmelidir. Bu bağlamda bilim, bilim insanı ve bilimsel bilgiye koşulsuz bir güven ve erken modern dönemi anıştıran bir olumlama içinde olan New Atheism'in bilim felsefesi çalışmaları Ridley Scott'ın 2015 yılında gösterime giren filmi *The Martian*'la (*Marslı*) ilişkilendirilebilir. Bilimkurgu sinemasının distopya, teknofobi, görelilik ve zamansal paradoks gibi genel yöneliminin aksine bilim, bilimsel bilgi, bilim insanı ve bilim-devlet ilişkisi bağlamlarında oldukça olumlu bir tablo çizen *The Martian*, New Atheism'in bilim felsefesi görüşlerinin sinematografik bir karşılığı olarak değerlendirilebilir. Verilebilecek bir diğer örnek Christopher Nolan'ın 2014 yılı yapımlı filmi *Interstellar* (*Yıldızlararası*)'dır. Film, bilim ve bilimsel bilgi aracılığıyla yapılan yanlışları birer fırsat olarak görmekte, bilim ve bilimsel bilgiyle oluşan tahribatın yine bilim ve bilimsel bilginin ışığında tanzim edilebileceğini savunmakta ve yapılan hatalar sonrasında ilkelleşmek yerine -her şeye karşın- batı liberalizmine büyük bir güven içerisinde bilime ve teknolojiye geri dönmektedir. Bu bağlamda filmi Karl Popper ve temsil ettiği bilim felsefesi görüşüyle ilişkilendirmek mümkündür. Giriş bölümünde aktarıldığı gibi Karl Popper (1984/2016, s. 7); hata yapmanın öneminin altını çizmekte ve tüm hatalara rağmen 'daha iyi bir Dünya arayışı'nın devam etmesi gerektiğini savunmaktadır.

3. Yöntem

Öncelikle yapılması gereken şey, çalışmanın amacının ve sınırlarının belirtilmesidir. Çalışma, yönetmen Mike Cahill'in 2014 yılı yapımlı filmi *I Origins*'i⁸ bilim felsefecisi Paul Feyerabend'in görüşleri üzerinden çözümlenmek ve filmle Feyerabend'in anarşist bilgi kuramının düşünsel ortaklıklarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda *I Origins* filmi aracılığıyla bilim felsefesi-bilimkurgu türü arasındaki ilişkiye vurgu yapılacak ve disiplinlerarası bir etkilenimin izleri sürülecektir çünkü sınırların muğlaklaştığı ve bu muğlaklaşma sonrasında yeni anlam ve anlatım olanaklarının ortaya çıktığı postmodern dönemde disiplinlerarasılık düşünsel bir gerekliliğe dönüşmüştür. "Çeşitli bilim dalları arasındaki klasik ayırddedici çizgiler böylece sorgulanmaktadır; disiplinler ortadan kalkmakta, bilimler arasındaki sınırlarda karışmalar oluşmakta ve bu gelişmelerden yeni bölgeler doğmaktadır" (Lyotard, 1979/1997, s. 88). Çalışmanın sınırları ise diğer bölümlerde ismi geçirilen filmler dışında *I Origins* filmi ve Paul Feyerabend'in modern anlamıyla kurucusu olduğu anarşist bilgi kuramıdır.

Belirtilen amaç ve sınırlar dahilinde çalışmanın yöntemsal izleği ideolojik film eleştirisi yaklaşımıdır. İdeolojik film eleştirisi yaklaşımı, egemen ideolojiyi ve unsurlarını anlamlandırma (filmde klasik bilim anlayışı egemen ideoloji olarak değerlendirilmiştir) ve çözümlenme konusunda kullanılan bir yöntem olarak filmleri filozofik ve politik bir metin olarak görebilme ve filmlere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılabilir olanağı sağlamaktadır: "İdeolojik yönden yaklaşan eleştirmen, belirli bir filmde ifade bulan değerlere katılsın ya da katılmasın, bu filmlerin hiçbir

⁸ Yönetmen: Mike Cahill

Senaryo: Mike Cahill

Görüntü Yönetmeni: Markus Förderer

Oyuncular: Michael Pitt, Astrid Bergès-Frisbey, Brit Marling, Steven Yeun

Yapımcı: Mike Cahill, Hunter Gray, Alex Orlovsky

Yapım Yılı: 2014

Süre: 106 dakika

zaman dünyayı masumane bir biçimde değerlendirmedini ve doğal olarak değerlendirilen toplumsal ve kişisel değerlerin incelenmesi gerektiğini savunur” (Corrigan, 2007/2013, s. 138). Bu izleğin belirlenmesindeki en önemli etken, -bir önceki bölümde de bahsedildiği gibi- bilim felsefesi ile bilimkurgu sineması arasındaki ilişkinin potansiyelinin akademik bağlamda çok fazla değerlendirilmemiş olması ve -ilerleyen bölümlerde de görülebileceği gibi- *I Origins* filmiyle bilim felsefecisi Paul Feyerabend arasında film tarafından inşa edilmiş organik bir bağın bulunmamasıdır. Bu durum, çalışmayı filmin satır aralarını, içeriksel ve biçimsel detaylarını incelemeye yöneltmiştir. Böyle bir durumda ideolojik film eleştirisi yaklaşımı ideal bir yaklaşımdır zira ideolojik film eleştirisi yaklaşımı “gizlenmiş olanı görünür kılmak için” kullanılan bir yaklaşımdır (Kabadayı, 2013, s. 59).

İdeolojik film eleştirisi yaklaşımının en önemli avantajı standart bir yolu zorunlu kılmayan, formülizasyon gerektirmeyen ve eleştirel serbestlik tanıyan yapısıdır. “İdeolojik eleştirinin en iyi örnekleri, kendisini filmin içeriğiyle sınırlandırmaz; nitelikli ideolojik eleştiri, bunun yerine, karakterler ve olay örgüsü ile ilgili sorunları, anlatının yapısı ya da çekim ölçeği hakkındaki daha karmaşık konularla ilişkilendirir” (Corrigan, 2007/2013, s. 140). Bu bağlamda, ideolojik film eleştirisine ek olarak -en az ideolojik film eleştirisi yaklaşımı kadar esneklik ve tekrar imkanı tanıyan- içerik analizi yönteminden de yararlanmış ve filmin özellikle diyaloglarının bir kısmı bu yöntemle değerlendirilmiştir. İçerik analizi yönteminin tercih edilmesinin temel sebebi ise yöntemin incelenen eserde (yazılı veya görsel) görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içerik yerine, gizli, üstü örtülü içeriği ortaya çıkarmayı hedeflemesidir (Bilgin, 2006, s. 1).

Temelde üç karakter üzerine kurulu bir öyküye sahip olan *I Origins* filminin çözümlenmesi sırasında ideolojik film eleştirisi ve buna bağlı söylem analizinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için karakter analizi de gereklidir. Filmdeki üç önemli karakterin temel özellikleri incelenerek filmin temsil ettiği söylemin ve ideolojinin belirgin bir şekilde ortaya konulması ve filmin yeniden ürettiği ideolojik yönelime karşılık gelen bilim felsefesi yönelimiyle kesişim noktalarının tespit edilmesi sağlanacaktır.

4. Filmin Çözümlemesi

4.1. Filmin Sinopsisi

Ian, biyoloji alanında doktora yapan bir bilim insanıdır. Laboratuvarında yardımcısı Karen’la birlikte gözün evrimsel sürecini kanıtlamaya çalışmakta ve gözün yapısal karmaşıklığı üzerinden evrim teorisine yönelik saldırıları engellemeyi hedeflemektedir. Bir partide tanıştığı ve yakınlaştığı gizemli bir kızın gözlerinin fotoğrafını çeker ve kızın izini kaybeder. İlerleyen günlerde kızın gözlerine çok benzeyen bir çift gözü tesadüfler silsilesi sonucunda bir reklam panosunda görür ve panodaki gözlerin sahibini araştırmaya başlar. O gözler partide tanıştığı Sofi isimli bir kıza aittir. Yine tesadüf eseri trende karşılaşan Ian ve Sofi, kısa bir süre sonra sevgili olurlar ve evlenmeye karar verirler. Nikah gününden bir gün önce Sofi bir asansör kazasında trajik bir biçimde hayatını kaybeder. Depresyona giren Ian, Karen’ın sevgisine sığınarak hayatta kalır ve Karen’la evlenir. Geçen yedi senelik zaman dilimi içerisinde Ian ünlü ve başarılı bir bilim insanı olmuştur. İlerleyen günlerde Ian ve Karen’ın bir bebeği olur ve bebeğin doktoru erken otizm ihtimaline karşı bebeğe bir test uygulamak ister. Doktor test sırasında bebeğin tepkisini ölçmek için bir dizi fotoğraf gösterir lakin Ian ve Karen yapılan bu teste anlam veremez. Testi araştıran Ian ve Karen, bebeğe gösterilen fotoğrafların bebek doğmadan önce ölmüş yaşlı bir adamın yaşamına ait olduğunu keşfeder. Ian ve Karen’ın bebeği ile yaşlı adam aynı iris biyometrisine sahiptirler ve doktor aslında ikisi arasındaki olası reenkarne bağı araştırmaktadır. Bilim insanları olarak bunun gerçekliğine ihtimal vermeyen Ian ve Karen, -sadece denemek amacıyla- Ian’ın biriktirdiği göz fotoğraflarını sisteme taratmaya başlarlar. Sofi’nin gözlerini sisteme tarattıklarında yıllar önce ölen Sofi’yle aynı iris biyometrisine sahip bir kişinin Hindistan’da yaşamakta olduğunu

fark ederler. Ian, bu eşleşmeye ve olası reenkarne bağına inanmasa da eşi Karen'ın ısrarıyla Hindistan'a gider ve Sofi ile aynı iris biyometrisine sahip kişiyi aramaya başlar. Bir süre sonra tesadüfen bu kişiyi bulur. Gözler Salomina isimli küçük bir kıza aittir. Bebeğe uygulanan teste benzer bir testi Salomina ile Sofi arasındaki olası reenkarne bağı araştırmak için Salomina'ya uygulayan Ian ve Karen, istatistiksel olarak bir sonucu alamaz. Üzgün bir şekilde Salomina'yı kaldığı otel odasından çıkararak Ian, asansör kata ulaştığında panik olan ve ağlamaya Salomina karşısında dehşete düşer. Yıllar önce bir asansör kazasında ölen Sofi'nin ruhunun Salomina'da yaşadığını bilimsel olarak ispat edemese de artık bilmektedir.

4.2. *I Origins* Filminin Karakterlerinin Çözümlemesi: Bilim İnsanı Stereotipleri ve Karşıtları

Bir önceki bölümde aktarılan sinopsiste de görülebileceği gibi *I Origins* filmi temelde üç karakter üzerinden kurgulanmış bir hikayeye sahiptir.

Filmin başkarakteri Ian; materyalist dünya görüşüne sahip genç bir bilim insanıdır. Gözlere büyük bir hayranlık duyan ve gördüğü her insanın gözlerinin fotoğrafını çeken Ian, çalıştığı laboratuvarında yaptığı deneylerle gözün evrimsel sürecindeki karanlık noktaları aydınlatmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken Ian'ın en önemli motivasyonu, gözün evrimi konusu üzerinden inançlı insanların evrim teorisi karşıtı çıkışlarına son verebilme imkanınıdır. Metafizik kökenli tüm bilgi ve referansları alaycı bir tavırla reddeden Ian, erken dönem moderniteyle özdeşleşmiş katı bilimci ve soğuk tavrı benimsemiş Baconcu⁹ bir karakterdir. Filmin sonunda Salomina aracılığıyla deneyimlediği olayla dönüşüm yaşayan Ian'ın, sonrasında yaşamına nasıl devam edeceği ise filmin muamma olarak bıraktığı bir konudur.

Filmde Ian'ın sevgili olan Sofi karakteri ise Ian'ın dünya görüşüyle taban tabana zıt bir yapıdadır. Evreni, Dünya'yı ve yaşamı çok daha sezgisel ve romantik bir tonda yaşayan Sofi, metafizik kökenli inançlara sahip, gizemli bir kızdır. Ian'ın yaptığı işi 'Tanrı'yı yalanlamaya çalışmak' ve 'küçük solucanlara işkence etmek' şeklinde tanımlayan Sofi, sevgilisi Ian'ın hayatının büyük bir kısmını kapsayan bilimsel araştırma sürecine ve mantığına oldukça yabancısıdır. Ian'la evlenmek üzereyken geçirdiği asansör kazasıyla hayatını kaybeden Sofi'nin ruhu -tıpkı inandığı gibi- ölümden sonra Salomina'nın bedeninde Ian'ın karşısına bir kez daha çıkar.

Ian ve Sofi dışında filmin özellikle ikinci bölümünde ön plana çıkan karakter ise Karen'dır. Ian çalıştığı laboratuvarında asistan olarak çalışmaya başlayan Karen, özellikle Sofi'nin ölümünden sonra Ian'a destek olmuş ve Ian'la yaklaşarak sonunda evlenmiştir. Tıpkı Ian gibi bir bilim insanı olan Karen, mesleki konuda Ian'dan daha az hırslı ve daha fazla hoşgörülüdür. Bu bağlamda Ian'ın tüm red çabalarına karşın Hindistan'a gitmeye ikna eden Karen, reenkarnasyonun varlığına dair ele geçirilen delili -en azından- değerlendirebilir bulmaktadır.

Bu üç karakter üzerine inşa edilmiş bir hikayeye sahip olan *I Origins*'te 'tip' şeklinde, stereotipleştirici bir anlayışla yaratılmış bazı yan karakterlerden de kabaca bahsetmek gerekmektedir. Ian ve Karen'la aynı laboratuvarında çalışan Kenny ve Ian'la Karen'ın bebeği Tobias'ın doktoru Jane Simmons hakkında değerlendirilebilecek çok fazla bilgi bulunmamasına karşın filmin Hindistan'daki kısmında Ian'a yardımcı olan Priya hakkında bazı değerlendirmeler yapılabilir. Ian'ın Salomina'yı bulmasına yardımcı olan toplum merkezi görevlisi Priya, Ian'la diyaloglarından anlaşılabilir üzere hayata Sofi gibi daha sezgisel ve daha toleranslı bir

⁹ Çalışmanın bu bölümünde kullanılan 'Baconcu' ifadesiyle modern bilimin en önemli simgelerinden biri olan Francis Bacon'ın (1561-1626) kişiliğine ve çalışma üslubuna işaret edilmiştir. 'Doğaya işkence etmek' pahasına bilimsel gerçeği arayan ve bilimsel araştırma sürecinde başta empati olmak üzere herhangi bir duygunun varlığına izin vermeyen Bacon'ın -bir deney için- çok sert geçen bir kış mevsiminde canlı bir pilici kar yedirmeye çalıştığı rivayet edilmektedir (Nandy, 2012, s. 17).

çerçeveden bakmaktadır. Ian'la din-bilim ikiliği hakkında önemli bir konuşma gerçekleştiren Priya, bu bağlamda filmin temel mesajını açıkça ifade eden tek karakterdir.

Filmde Ian ve Karen üzerinden temsil edilen bilim insanı stereotipi, filmin bilim ve bilimsel bilgi konularında ortaya koyduğu bakış açısının önemli bir bölümüdür. Özellikle Ian karakteri aracılığıyla yaratılan bilim insanı temsili; soğuk, katı ve alaycı bir görünüm çizmektedir. Kemik çerçeve gözlüğü ve önlüğüyle klasik bilim insanı stereotipini sergileyen Ian, konu dinsel ve metafiziksel bilgi olduğunda sarkastik, kırıcı ve bazen de öfkeli olabilmektedir. Filmin Ian özelinde aktarmaya çalıştığı temel unsur, bilim insanının bilime ve bilimsel bilgiye duyduğu koşulsuz güven ve bunun sonuçlarıdır. Bilimin ve bilimsel bilginin nesnel gerçekliğe giden yolda tek araç olduğuna inanan Ian'ın bu bakış açısı filmin öyküsünün temel unsuru konumundadır.

Ian'ın filmin sonunda baht dönüşü yaşamasına sebep olan bu tavrı, bilimsel yönetime duyduğu güvenden kaynaklanmaktadır. Ian'a göre oldukça uzun, sıkıcı ve meşakkatli bir süreç olan bilimsel araştırma süreci, aynı zamanda gerçekliğe giden yolun tek adresidir. Film boyunca Karen'la yaptığı deneylerde aynı uzun ve tekrara dayalı yöntemsel süreci devam ettiren Ian, yöntemin geçerliliğini bir kez bile sorgulamamaktadır. Filmin ilk bölümünde Karen'ın Pax6 genine sahip, gözü olmayan hayvan türlerini araştırdığı sahnelerin diyalogları bu anlamda ele alınabilir. Türlerin ismini laboratuvarın penceresine yazarak çalışan Karen'ı gören ve şaşırın Ian, Karen'a incelemesi gereken hayvan türü sayısını sorar. Karen'ın hedefine ulaşabilmesi için incelemesi gereken hayvan türü sayısı 426.000'dir ve Karen henüz 12 hayvan türünü incelemiştir. Bunun üzerine 'pencereye 426.000 tane ismi de yazacak mısınız?' sorusunu yönelten Ian, Karen'dan 'pencerenin sonuna gelmeden önce bulmuş olacağım' cevabını alır. Bir başka sahnede Karen'a, 'biliyorsun, sonsuza kadar araştırsak da bir şey bulamayabiliriz' diyen Ian, Karen'dan 'taşların altına bakıp bir şey bulamamak da bir gelişmedir' cevabını alır. Filmin ilk bölümündeki bu iki sahne bilimsel yöntemin zaman zaman absürd bir görünüm alan sürecine ve çaresizliğine vurgu yapmakta ve bilim insanı temsilleri olarak Ian ve Karen'ın bilime ve bilimsel yönetime duydukları güvene ve inanca işaret etmektedir.

Ian'ın sevgilisi Sofi ile ilişkisinde de bilimsel yönetime ve bakış açısına duyduğu güven ortaya çıkmaktadır. Sofi'nin metafizik kökenli inançlarını ciddiye almayan ve alaycı bir tavırla bunları görmezden gelen Ian, Sofi'nin evindeki heykel fotoğrafının gerçekçi gözlerini 'ruhlar dünyasının kanıtı' olarak sunmasına 'photoshop ile bugünlerde yapılan şeylere inanamazsın' şeklinde cevap vererek bu konudaki tavrını belli eder. Başka bir sahnede, Sofi çok sevdiği beyaz tavuskuşunu Ian'a gösterir ve 'Hint mitolojisine göre, ruhların dünyada dört bir yana dağıldığını sembolize eder' der. Buna cevap olarak Ian, 'Bunun sadece melanin eksikliğini ya da hücrelerdeki pigmentleri sembolize ettiğini düşünmedin mi?' şeklinde bir soru yönelir. Görülebileceği gibi Ian hayatı, Dünya'yı ve Evren'i mekanik bir düzlem olarak görmekte ve bilimsel bilginin her şey cevap olabileceğine inanmaktadır.

4.3. I Origins Filminde Feyerabendci Yaklaşımın İzleri: Bilimsel Bakışın ve Getirilerinin Eleştirisi

Filmin Ian ve Karen karakterleri aracılığıyla kurgulayıp kritize ettiği bilim insanı temsili ve bilimsel yöntem süreci, Paul Feyerabend'in düşünceleri temelinde değerlendirilebilir durumdadır.

Öncelikle Feyerabend'in bilim insanı eleştirisi, bilim insanının bilim ve bilimsel yöntem dışındaki her şeyi aşağılamaya yönelik tutumu üzerinedir. Feyerabend'e göre bilim insanlarının bilime ve bilimsel bilgiye duyduğu inanç ve güven dogmatiktir ve kendisi dışındaki tüm inanç, sistem, disiplin ve yöntemleri irrasyonel bir katılıkla yok saymaktadır: "Bilim adamları ve bilim filozofları bilimi, bir zamanların Roma Kilisesi'nin Hıristiyanlığı savunduğu tarzda savunmaktadır. Kilisenin doktrini doğrudur, başka her şey putperest saçmalığıdır. Bir zamanların din adamlarının küfürlerle ve aşağılamalarla yüklü lisanı, bilimin bünyesinde kendisine yeni bir mesken bulmuştur" (1978/1991, s. 108). Bilimi ve bilimsel yöntemi dogmatik bir şekilde savunan bilim insanı,

Feyerabend'e göre toplumun özgürleşmesine katkıda bulunmak bir yana köleliğe katkıda bulunmaktadır. Feyerabend'in eleştirel sisteminde bilim insanı, sistemin boyunduruğu altındadır ve sistemin bir temsilcisi konumundadır: "Oysa bugünün bilim adamı, tutumu ile toplumun daha özgür olmasını sağlamak şöyle dursun, tam tersine köleleştirmeye doğru sürüklemektedir" (1978/1991, s. 111). *I Origins*'te bilim, bilimsel bilgi ve yöntem konusunda tutucu bir tavır sergileyen Ian'ın inançlara adeta savaş açarak kendi zihinsel özgürleşme sürecini geciktirmesi ve bilimsel olmayan her şeye karşı aldığı tavır, görülebileceği gibi Feyerabend'in bilim insanı eleştirisiyle kesişmektedir.

Feyerabend'in bilimsel yöntem sürecine dair çıkışı ise her yerde ve her alanda geçerli evrensel bir bilimsel yöntemin olamayacağı yönündedir: "Evrensel ve durağan yöntem fikri ve hatta evrensel ve durağan rasyonellik düşüncesi, her hal ve durumda her türlü büyüklüğün ölçümünde kullanılabilecek evrensel ve durağan bir enstrüman fikri kadar gerçek dışıdır" (1978/1991, s. 149). Ona göre, bilim ismi verilen etkinliğin sabit bir yöntemi olamaz bu yüzden tüm bilgi üretim biçimleri eş değerde görülmeli, kabul edilmeli ve hatta birbirleriyle ilişkilendirilmelidir. "Feyerabend'in bilimsel akılcılığa karşı savunduğu 'her şey olur' (anything goes) sloganıyla, tam bir serbestliğe, kaçınılmaz olarak da eklektizme varıyordu" (Zekâ, 1994, s. 16). Filmin son bölümünde belirgin bir şekilde ortaya çıkan bilimsel yöntem eleştirisi, testi 'istatistiksel' olarak geçemeyen Salomina'nın daha sonrasında asansörden korkup, Ian'a sarılması ve Ian'ın eski kız arkadaşı Sofi'nin ruhunun Salomina'da yaşadığını anlamasıyla tamamlanmaktadır. Bu öznel deneyim sonrasında hayretler içerisinde kalan Ian, nesnel bir biçimde kimseye aktaramayacağı bu gerçeği kabullenir ve Salomina'ya sarılır.

Filmin çoğunlukla Ian üzerinden aktarmaya çalıştığı bilim insanı temsili dışında tekrar ettiği bazı söylem ve unsurların altı çizilmeli ve analiz edilmelidir. Bunlar; tesadüf, ruh ve ölüm sonrası yaşamdır. Doğru kökenli metafizik inançlara ve özelinde reenkarnasyona işaret eden filmin bu söylem ve unsurları ele alırken bilime, bilimsel bilgiye ve yönteme karşı konumlanma biçimi Paul Feyerabend'in anarşist bilgi anlayışıyla açıklanabilir durumdadır.

Filmde öne çıkan en önemli unsurlardan biri olan tesadüf, ilk olarak Ian'ın sevgilisi Sofi'yle tanışma ve daha sonrasında tekrar karşılaşmasında kendini göstermektedir. Cadılar bayramı partisinde Sofi'yle karşılaşan ve yakınlaşan Ian, daha sonrasında Sofi'nin izini kaybetmiştir. Daha sonrasında üstüste gördüğü 11 rakamının peşinden giden ve bir tanıtım panosunda Sofi'nin gözlerine çok benzeyen bir çift göz gören Ian, panodaki reklam fotoğrafını araştırdığında Sofi'yi bulur. Bir gün bir metro yolculuğu sırasında yine tesadüf eseri Sofi ile karşılaşan Ian, Salomina'yı aramak için gittiği Hindistan'da benzer bir tesadüfle Salomina'yla karşılaşır.

Filmin hikaye akışında bu ve benzeri tesadüfler sürekli olarak kendini göstermektedir. Olay örgüsünün en önemli kırılmalarına veya filmin ince detaylarına yerleştirilen tesadüfler silsilesi, çoğunlukla Ian'ın etrafında vuku bulmaktadır. Ian, kimi zaman bu tesadüfler silsilesinin farkına varsa da bunları akıllı bir tasarımın sonucu olarak görmek yerine basit bir tesadüf olarak değerlendirir. *I Origins* filminin Ian aracılığıyla bilimsel düşünce biçimine yönelttiği en önemli eleştirilerden biri de budur: Dünya'yı, Evren'i ve yaşamı mekanik ve kendiliğinden bir düzen olarak gören ve bunların algılanışında kullandığı bilimsel yöntem dışında tüm algılama biçimlerine kapalı olan bilimsel düşünce biçimi, yanlış veya eksik bir algılama ve anlamaya sebep olmakta ve yaşamı anlamlı kılan özel detayları es geçmektedir. Feyerabend'in de altını çizdiği gibi bilgi biçimlerinden sadece biri olan bilimsel bilgi ve sunduğu bakış açısı, -kuralcılığı ve dogmatikliği nedeniyle- vadettiği nesnel gerçekliğin aksine Dünya'yı, Evren'i ve yaşamı eksik ve/veya yanlış algılamaya sebep olabilmektedir. Feyerabend'e göre bizzat bilimsel dünya görüşü tarafından olumsuzlanan ve ilkel oldukları gerekçesiyle değersizleştirilen bilgi biçimleri ve sundukları bakış açısı çok daha gerçekçi ve yaratıcı sonuçlar verebilmektedir. Feyerabend, buna örnek olarak içinde metafiziksel unsurlar barındıran kabile tıbbını ve Çin'deki geleneksel tıbbı gösterir ve bilimsel

tıbbın teşhis ve tedavi yöntemleri konusunda sık sık “nal topladığını” ifade eder (1978/1991, s. 96).

Filmin olay örgüsünün ve diyaloglarının önemli bir bölümüne sirayet etmiş durumda olan ruh ve ölümden sonra yaşam inancı ise tıpkı tesadüf gibi Ian'ın etrafında dönmekte ve Ian'ı yanıtlamaya çalışmaktadır. Filmde çoğunlukla Hint mitolojisi ve reenkarnasyon inancı üzerinden dile getirilen ruh ve ölümden sonra yaşam inancı aracılığıyla metafizik ve materyalizm gerilimi beslenmekte ve Ian'ın kusurlu bakış açısının altı çizilmektedir. “Görülebileceği gibi pozitivizm eleştirisi üzerine kurulu bir film olan I Origins, çok genel anlamda spiritüel inanışlara işaret etmekte ve bilimin çaresizliğine vurgu yapmaktadır” (Doğan, 2016, s. 121).

Filmin ilk yarısında Sofi tarafından dile getirilen ruh ve ruhlar dünyası inancı, filmin ikinci yarısında Ian ve Karen'in bebeği Tobias'ın iris modelinin Paul Edgar Dairy isimli -Tobias doğmadan aylar önce ölmüş- bir adamın iris modeliyle aynı olduğu ortaya çıkınca tekrar gündeme gelir. Bilimsel dünya görüşüne sahip Ian ve Karen'a göre iki farklı insanın aynı iris modeline sahip olması istatistiksel olarak imkansızdır. Bu bakış açısıyla Tobias'ın doktorunun ve yaptığı testin niteliğini sorgulamaya başlayan Ian ve Karen, sonuç vermeyen bir dizi göz taramasından sonra Sofi'nin gözlerini sisteme taratır ve aynı iris modeline sahip başka bir insanın varlığını öğrenir. Bu esnadan sonra testin nedenselliğini sorgulamaya ve o ana kadar üzerine hiç düşünmedikleri ruh kavramını değerlendirmeye başlayan Ian ve Karen, gerçekliğinden emin oldukları bilimsel bilgiden ilk kez şüphe duymaya ve akabinde tartışmaya başlarlar. Bu konuya daha şüpheci yaklaşan Karen; ‘Eğer gözdeki hücresel yapı kişiden kişiye yineleniyorsa belki de beyindeki bir şey de taşınıyor olabilir. Nörolojik bir bağlantı gibi. Belki de gerçekten gözler ruhu yansıtan birer penceredir’ şeklinde bir cümle kurar. Bu cümleye Ian'ın tepkisi sert olur zira Ian'a göre bir bilim insanı olan Karen'in aklına böyle bir düşünce gelmesi oldukça mantıksızdır.

Ian ve Karen'in ruh inancının gerçekliğine dair şüphe duymaya başladıkları anda gerilmeleri ve tartışmaya başlamalarının sebebi bilimsel bilgiye, yöntemine ve sunduğu dünya görüşüne duydukları derin güven ve inanca ilk kez gölge düşmesindedir. Feyerabend'in temel eleştiri noktalarından biri olan bu inanç ve güven, emperyal bir kimlikle kendisi dışındaki tüm bilgi, yöntem ve dünya görüşlerini küçümseyen ve yok sayan batı biliminin ahlaki problemi ve temel açmazıdır. Feyerabend'e göre hayatı ve Dünya'yı anlamlandırma yöntemlerinden olan batı bilimiyle diğerleri arasında hiyerarşik bir alt-üst ilişkisi yoktur.

“Batı tıbbının parazitlerin ve bazı bulaşıcı hastalıkların ortadan kaldırılmasında yardımcı olduğu doğrudur, fakat bu Batı biliminin sunacak iyi şeyleri olan yegane gelenek olduğunu ve diğer araştırmaya biçimlerinin herhangi bir değeri olmadığını göstermez. Birinci Dünya bilimi birçok bilim arasından biridir; daha fazlası olduğunu iddia ettiğinde araştırmaya aracı olmayı bırakıp bir (siyasi) baskı grubuna dönüşür” (1975/1999, s. 24).

Feyerabend'e (1975/1999, s. 24) göre batı biliminin bu denli baskın olmasının ve kendisi dışındaki her şeyi safсата olarak görebilmesinin sebebi batı biliminin nesnel gerçeklik konusundaki başarısı değil silah teknolojisine yön veren çalışmalara aracılık etmesidir. Bilim-dışı tüm bu sebeplerden ötürü Feyerabend'e göre batı biliminin hegemonyası kırılmalı ve aşkınlığı yok edilmelidir ki filmin bahsi geçen sahnelerde yapmaya çalıştığı şey tam da budur.

Filmin sonunda ruh ve ruhlar dünyası inancının bilimsel yöntemle değil öznel bir deneyimle Ian'a kanıtlanması, Feyerabend'in de altını çizdiği eleştirinin zirve noktasıdır. *I Origins* batı biliminin, yönteminin ve sunduğu dünya görüşünün sınırlandırmalarına ve kendisi dışındaki tüm yöntemleri ve bakış açılarını olumsuzlayan tavrına dikkat çekmekte ve temel eleştirisini tam olarak buradan kurmaktadır. “(...) filme göre batının bir ürünü olan pozitivizm gerçek bilgiye ulaşmakta yetersizdir ve dolayısıyla bir engeldir. Gerçek bilgiye ulaşmak için bilginin kaynağına gidilmeli ve pozitivist metodlar bir kenara bırakılmalıdır” (Doğan, 2016, s. 123-124).

4.4. *I Origins* Filminde ve Feyerabend'de Ortak Çözüm: Çoğulculuk

Filme dair altı çizilmesi gereken bir diğer nokta, *I Origins*'in ve aslında Feyerabend'in ifade etmeye çalıştığı düşüncenin bilimi ve bilimsel bilgiyi yanlışlamaya çalışmak olmadığıdır. Film, birçok kere bilimsel bilginin önemini altını çizmiş ve verdiği sonuçları paylaşmıştır. Filmin ilk yarısının sonuna doğru Ian ve Karen'in aylarca üzerine çalıştığı araştırma sonuç verir ve Pax6 geninin ana şalteri bir solucanda bulunur. Bu, gözü olmayan bir canlıdan göz elde edilebileceğinin ve dolayısıyla gözün evrim haritasının ortaya konulabileceğinin bir kanıtıdır. Daha sonrasında Karen, yas tutan Ian'ı teselli etmek için gözü olan solucanı yanına getirdiğinde uygulanan bilimsel yöntemin sonuç verdiği anlaşılır. Film, bilimi, bilimsel yöntemle harcanan emeği ve ortaya çıkan sonuçları yok sayma niyetinde değildir.

I Origins'in bu konudaki temel eleştirisi ve temel itirazı bilimin ve bilimsel yöntemin kendisini tek bilgi kaynağı olarak sunması ve diğer bilgi kaynaklarını yok saymasıdır. Filme göre bilim, gerçeği ararken kullanılan araçlardan yalnızca biridir. İkel veya irrasyonel kabul edilen pek çok düşünce gerçeği tespit etmek ve anlamak adına önemli fırsatlar içermektedir. Filmin bu çoğulcu yaklaşımı Salomina'yı aramak için Hindistan'a giden Ian'ın Priya'yla diyalogunda kendini iyiden iyiye belli etmiştir. Dinlerin dogmatik ve kanıtsız olduğunu ve kendisinin bu yüzden dindar olmadığını anlatan Ian, Priya'dan şu şekilde bir karşılık alır: 'Biliyor musun bir bilim adamı Dalai Lama'ya sormuş; eğer bilimsel bir şey senin inancınla çelişirse ne yaparsın diye. Uzunca düşündükten sonra demiş ki; tüm kağıtlara bakardım, tüm araştırmalara bir göz atardım ve o şeyleri gerçekten anlamaya çalışırdım. En sonunda eğer o kadar bariz ise bilimsel kanıtlar ruhsal inançlarımı yıkıyorsa inançlarımı değiştirdim demiş'. Priya'nın anlattığı bu anekdottan çok etkilenmeyen Ian, sadece 'güzel cevap' karşılığını vererek geçitirir. Bunun üzerine Priya Ian'a, 'Ya ruhsal inanç bilim inancını yıkarsa ne yaparsın?' sorusunu yöneltir. Filmin Priya aracılığıyla ifade etmeye çalıştığı düşünce asıl dogmatik ve inatçı olanın batı bilimi olduğu, düşünülenin aksine Doğu düşüncesinde yanlış olduğunu anladığın fikirden vazgeçmenin bir erdem olarak kabul edildiğidir.

Filmin bu yaklaşımının Paul Feyerabend'in anarşist bilim kuramında önemli bir karşılığı bulunmaktadır. Öncelikle ifade edilmesi gereken düşünce tıpkı *I Origins* filmi gibi Paul Feyerabend'in de batı bilimini emperyal kibirin getirdiği bir özgüven neticesinde bağınazlıkla ve dogmatiklikle suçladığıdır. Ona göre 'akıl'ı tek kaynak olarak ileri süren ve 'akıl' dışındaki tüm bilgi kaynaklarını hiçe sayan bilim, temel bir dogmatizmi tekrar etmektedir.

"Feyerabend bir bilgi-kuramsal anarşist olarak temelde bilimin diğer bilgi üretme biçimlerini görmezden gelerek kendisini yegane bilgi aracı olarak konumlandırmasına karşı çıkmaktadır. Feyerabend, dünyayı anlamak için sanat ve din gibi diğer bilgi üretme biçimlerinin haklarının teslim edilmesi gerektiğini düşündüğü gibi, bilim yaparken 'akıl'ın olmazsa olmaz unsur olduğu yönündeki dogmatik görüşe de karşı çıkmaktadır" (Saygın, 2016, s. 23).

Feyerabend'e göre ürettikleri bilgiye ve bu bilgileri üretim biçimlerine derin bir inançla bağlı olan bilim insanları, çok kollu bir gelişime engel olmakta ve varoluş amaçlarına tezatlık içermektedirler: "(...) kuralların (standartların) gerçek olaylarca ihlal edildiklerini ve sezgisi güçlü bilim adamlarının bunun farkında olduklarını, gerçeği göre göre mevcut kurallar üzerinde ısrar etmenin bilim adamlarını yozlaştırdığını vurgulamaya çalışmaktaydım. Kurallar üzerinde ısrarla durmak gelişmeleri engellemekteydi, gerçek bilim adamlarının elini kolunu bağlamaktaydı" (1978/1991, s. 15).

Bilim insanının bilimsel gelişmeye engel olduğu iddiası ve açmazının çözümüne dair Feyerabend'in önerisi bilimi şuan sahip olduğu aşkın konumundan indirmek ve yerine çoğulcu bir bilim anlayışını inşa etmektir.

“(…) bir kuramın en önemli biçimsel özelliklerinden bazıları karşılaştırmayla bulunur, çözümlenmeye değil. O halde elindeki görüşlerin deneysel içeriğini azamileştirmek ve onları olabildiğince açık bir şekilde anlamak isteyen bir bilim adamı işin içine başka görüşleri de sokmak zorundadır; yani çoğulcu bir yöntembilim benimsemelidir. Fikirleri ‘deney’den çok, başka fikirlerle karşılaştırmalı ve rekabette altta kalmış görüşleri kaldırıp atmak yerine, geliştirmeyi düşünmelidir” (1975/1999, s. 45).

İnşa edilebilecek çoğulcu bilim anlayışı, bilimin asli amacı olan insanları özgürleştirme ve ilerlemeyi sağlama misyonlarını yerine getirebilecektir. Feyerabend'in ve *I Origins*'in bu anlamdaki bir çoğulculuk düşüncesini temel gereklilik olarak sunması, yazarla film arasındaki düşünsel kesişmenin en önemli bağlarından biridir.

5. Sonuç

Görülebileceği gibi, *I Origins* filmi Paul Feyerabend'in çalışmalarıyla güncel anlamına ve popüleritesine kavuşan anarşist bilgi kuramından yoğun bir şekilde etkilenmekte, klasik bilime ve getirdiği dünya görüşüne yönelik eleştirisini Feyerabend'in düşünsel izleğiyle kesişen bir bakış açısı ile kurgulamaktadır. Feyerabend'in eleştiri yelpazesini dolduran bilimsel yöntem, tavır ve bakış açısı, filmde kendini dolaylı veya dolaysız bir biçimde göstermekte ve karakter tasarımıyla öykü akışına pek çok yerde öne çıkmaktadır. *I Origins*, ilk sahnelerinden itibaren katı bir bilimci olarak tasvir ettiği başkarakter Ian'ı yanlışlamaya çalışmakta ve onun kuralcı, soğuk ve dogmatik yaklaşımının potansiyel sorunlarına dikkat çekmektedir. Bunun yanında tıpkı Paul Feyerabend gibi *I Origins* de ‘batı bilimini’ egemen ideoloji olarak ele almakta ve eleştiri oklarını bu egemen ideolojinin hegemonik yapısına yöneltmektedir. Filmin öykü akışının başat probleminin bilimsel laboratuvar yerine Hindistan'da çözüme kavuşması bunun en önemli göstergesidir.

Filmin bakış açısının, gösterime girdiği 2014 yılından yirmi sene önce hayata gözlerini yuman Paul Feyerabend'in düşünce sistemiyle bu denli kesişmesi, çalışmada bahsi geçen bilimkurgu-bilim felsefesi ilişkisinin bir kanıtı olarak yorumlanabilmektedir. Bilimkurgu sinemasının genel özelliklerinden bilim ve teknoloji üzerinden distopik gelecek tasavvuru yapmak yerine, birey üzerinden öznel bir deneyimi merkezine alan ve yine birey üzerinden bilimin nesnellik iddiasına dair bir eleştiri geliştiren *I Origins*, anarşist bilgi kuramının klasik bilim eleştirisiyle oldukça benzeşen ve hatta bunu yeniden üreten bir yapıdadır. Bu benzeşme ve yeniden üretme, bilimkurgu ve bilim felsefesi ilişkisine dair ciddi bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, *I Origins* filmi, postmodern dönemde hararetli bir şekilde devam eden ve bir anlamda postmodern dönemi karakterize eden bilim felsefesi tartışmalarının en radikal düşünürlerinden Paul Feyerabend'in düşünce sisteminin en önemli ürünü olan anarşist bilgi kuramının bilimsel yöntem, bilimsel bakış açısı ve bilim insanı stereotipi konusundaki görüşlerine, ‘Feyerabendci bir film’ hüviyetiyle değerlendirilebilecek benzerlikte görüşler ortaya koymakta ve bu anlamda bilimkurgu sineması-bilim felsefesi ilişkisinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Kaynakça

- Anlı, Ö. F. (2016). *Bilim savaşları: modern bilim imgesinin dönüşümü*. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Corrigan, T. (2013). *Film eleştirisi el kitabı*. Ankara: Dipnot Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2007).

- Çelikcan, P. (2011). Metinlerarası metinler ve güldürü: G.O.R.A. filmi üzerine bir çözümme. *Gülmenin arkeolojisi ve medyada mizah olgusu (13-15 Mayıs 2010)* içinde (ss. 761-766). Erzurum: Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Dawkins, R. (2009). *Tanrı yanlıgısı*. (T. T. Bilgin, Çev.). İstanbul: Kuzey Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2006).
- Demir, Ö. (1992). *Bilim felsefesi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Dennett, D. (2013). *Darwin'in tehlikeli fikri*. (A. Eper & B. Kılıç, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).
- Doğan, E. (2016). *Amerikan ve ingiliz sinemasında karşılaştırmalı olarak darwin ve darwinizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin yanılsamaları*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).
- Feyerabend, P. (1991). *Bilim kilisesi: özgür bir toplumda bilim*. (C. Cerit, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1978).
- Feyerabend, P. (1999). *Yönteme karşı*. (E. Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1975).
- Feyerabend, P. (2012). *Akla veda*. (E. Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1987).
- Feyerabend, P. (2017). *Bilimin tiranlığı*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Gross, P. R. & Levitt, N. (1998). *Higher superstition: the academic left and its quarrels with science*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Harris, S. (2014). *İnancın sonu: inanç ve mantığın kafa kafaya çarpışması*, (T. T. Bilgin, Çev.). İstanbul: Kuzey Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2004).
- Kabadayı, L. (2013). *Film eleştirisi: kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kracauer, S. (2011). *Kitle süsü*. (O. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık (Orijinal eserin yayın tarihi 1977).
- Kuhn, T. S. (2008). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. (N. Kuyaş, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1962).
- Lakatos, I. (2014). *Bilimsel araştırma programlarının metodolojisi*. (D. Uygun, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım (Orijinal eserin yayın tarihi 1978).
- Lyotard, F. (1997). *Postmodern durum*. (A. Çiğdem, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
- Monaco, J. (2002). *Bir film nasıl okunur?*. (E. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Oğlak Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1977).
- Nandy, A. (2012). Ah! ne hoş bir bilim. S. Altınçekiç & T. Doğan (Ed.), *Bilim ve postmodernizm tartışmaları: postmodernizm ve rasyonalite* içinde (ss. 13-18). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Onur, N. (2012). *Kitle kültürü sineması ve b filmi*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Özkan, C. İ. (2020). *Bilim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

- Popper, K. (2005). *Unended quest: an intellectual autobiography*. Londra: Routledge.
- Popper, K. (2006). *Hayat problem çözmektir: bilgi, tarih ve politika üzerine*. (A. Nalbant, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Popper, K. (2016). *Daha iyi bir dünya arayışı*. (İ. Aka, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Popper, K. (2019). *Bilimsel araştırmanın mantığı*. (İ. Aka & İ. Turan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1935).
- Saygılı, S. (2011). Paul k. feyerabend'in bilim anlayışı: çoğulcu bilim kuramı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 83-94.
- Saygın, A. U. (2016). Paul karl feyerabend'in bilim anlayışı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 16-24. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader>.
- Sobchack, V. (2003). Fantastik filmler. G. Nowell-Smith (Ed.), *Dünya sinema tarihi* içinde (ss. 362-371). İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).
- Sokal, A. (2011). *Şakanın ardından: postmodernizmin bilimsel, felsefi ve kültürel eleştirisi*. (G. Eryılmaz, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayın (Orijinal eserin yayın tarihi 2008).
- Sontag, S. (1966). *Against interpretation and other essays*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Şaylan, G. (2006). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şen, A. (2020). Bilim kurgu sinemasında gösteri, isyan ve adalet: açlık oyunları. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 32, 137-162.
- Şentürk, R. (2013). *Postmodern kaos ve sinema*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayınları.
- Yalçın, Ş. (2001). Kuhn ve bilimsel relativizm. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 1-11. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad>.
- Zekâ, N. (1994). Yolları çatallanan bahçe. N. Zekâ (Ed.), *Postmodernizm* içinde (ss. 7-30). İstanbul: Kıyı Yayınları.